

Zsidó vallás és kultúra 2.

(BBN-HEB11-222, BBN-VAL11-131:5 BMA-VALD-458:3,
BMA-VALD-506.07, BMA-VALD17-203.02, BBV-202.17, BMVD-202.17)

Zsidó rítusok és zsinagógai liturgia (BBN-BIB-612)

---

7. Böjtök. Őszi ünnepek: ros hasana, jom kippur, szukkot.

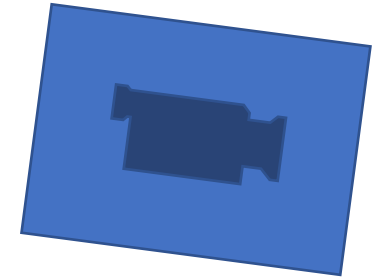
2021. április 22.

Biró Tamás

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék, biro.tamas@btk.elte.hu

Figyelem, felvétel indul!

- Azok is meghallgathatják, akik nem tudnak részt venni a szinkron előadáson.
- Előadás visszahallgatható a vizsgára való készülés során.
- Kérem, aki nem szeretne látszódni a felvételen, az állítsa le a videóját, halkítsa le a mikrofonját. Aki nem így tesz, az beleegyezik abba, hogy felvétel készül róla.

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék

Weboldal: <http://hebraisztika.elte.hu/site/>

- Keleti nyelvek és kultúrák alapszak, hebraisztika szakirány (BA)
- Hebraisztika MA
- Hebraisztika-judaisztika PhD
- Minorok:
  - Judaisztika diszciplináris minor
  - Hebraisztika diszciplináris minor
  - Bibliatudomány diszciplináris minor.

Praktikus dolgok:

- A kurzus honlapja: <http://birot.web.elte.hu/courses/2021-jiddiskajt2/>
<http://birot.web.elte.hu/jiddiskajt/> *(a félév végéig)*
- Teams csoport: *Course 2020/21/2 BBN-HEB11-222 01 - Zsidó vallás és kultúra 2.*
- Biró Tamás: biro.tamas@btk.elte.hu,
<http://www.birot.hu/>, <http://birot.web.elte.hu/>
- Fogadóóra: csütörtök 14:00 – 15:30, emailes egyeztetés alapján.
- Pótóra, ha elmaradnának órák.

Követelmények:

A létszám és a digitális forma miatt a Neptunban meghirdetett követelményrendszerhez képest módosult!

Lásd itt: <http://birot.web.elte.hu/courses/2021-jiddiskajt2/Jiddiskajt-2-leiras.pdf>

- Jegyszerzés:

- A félév során a Teams-en keresztül beadandó feladatok (max. $10 \times 5\% = 50\%$).
  - Hetente 10 pont = a jegy 5%-a.
Félév során max. 10 alkalommal max. 10 pont = max. 100 pont.
  - Tizenkettőből minimálisan öt beadása kötelező a jegyszerzéshez.
  - Ha valaki több mint tíz alkalommal adja be, a legjobb tíz beadandó számít.
- Félév végén zárthelyi dolgozat (max. 100 pont, 50%) – *valamilyen technika segítségével*.
  - A teszten minimálisan 40%-os teljesítmény kell a jegyszerzéshez.

Kérdések az eddigiekkel kapcsolatban?

Böjtnapok

Böjtök a Héber Bibliában

- Böjt (צום *com*) = evéstől és ivástól való tartózkodás (!)
- Testi és lelki sanyargatás (עֲנָה אֶת נַפְשׁוֹ *ina et nafso*)
  - Dániel 10,12: *Ne félj, Dániel, mert az első naptól kezdve, hogy értesre adtad szívedet és arra, hogy böjtölj (וְלֵהֲתַעַנּוֹת) Istened előtt, meghallgattattak szavaid, és én eljöttem szavaidra.*
  - 2 Sám 12,16–20: *Ekkor megkereste Dávid az Istent a fiúért, böjtöt tartott Dávid, bement, és földön fekvé hált. Ekkor rátámadtak háza vénei, hogy fölkeltsék a földről; de nem akart és nem evett velük kenyeret. (...) Ekkor fölkel Dávid a földről, megmosdott, megkente magát és ruhát váltott, bement az Örökkévaló házába és leborult; majd bement a maga házába, kért, és tettek elé kenyeret és evett.*
  - Jes 58,5: *Vajon ilyen legyen-e a böjt, melyet kedvelek, a nap, melyen az ember sanyargatja lelkét? Vajon arra, hogy mint a nád hajlítsa fejét és zsákot meg hamut terítsen ki? Vajon ezt nevezed-e böjtnek és kedvesség napjának az Örökkévaló részére?*

Böjtök a Héber Bibliában

- Jom kippur: *Id. az óra második felében.*
- Zek 8,19: *Így szól az Örökkévaló, a seregek ura: A negyedik hónap böjtje, meg az ötödiknek böjtje, meg a hetediknek böjtje, meg a tizediknek böjtje Jehuda házának lesznek vígsággá és örömmé és jó ünnepnapokká; de az igazságot és a békét szeressétek!*
- A Szentély lerombolásához vezető események:
  - Tévét 10 („tizedik böjt”) *Jeruzsálem ostromának kezdete*
  - Tammuz 17 („negyedik böjt”) *a falak áttörése*
  - Av 9 („ötödik böjt”) *a Templom lerombolása*
  - Tisri 3 („hetedik böjt”) *Gedalja böjtje (helytartó meggyilkolása)*

Böjti törvények, szokások

(Misna *Taanit*; Maimonides: *Misne Tora Hilkhot taanijot*;
Joszef Karo: *Sulhan arukh Orach hajim 579*)

Közösségi böjt az esőért

- Imában: *Anenu* betét az Amidában. *Szelihot* (*szlikhesz*). Bűnvallomás.
- Közösségi böjtök a szentély idejében: áldozat, sófár-fúvás, stb.
- Ezra idejétől Tóra-olvasás (Exod 32,11-14; 34,1-10)
- Temető-látogatás (*kever-ovesz*: אָבוֹת קְבֵרָה *kever-avot* 'atyák sírja')
- Böjt (צוֹם *com*) = evéstől és ivástól való tartózkodás (!)
- Kisböjt: böjt csak nappal ↔ nagyböjt: 25 órás böjt.
- Csak jom kippur eshet sábeszra (*sabat sabaton*), más böjt nem.

Böjtök ma, a naptár szerint

Nem böjt, hanem böjti időszak:

- Ómer-számlálás
- Drajkvokhn, najntég

- behab
- tammuz 17 (Jer 39,2)
- drajkvokhn, najnteg
- áv 9 / tisa be-av (Jer 52,12–13): első és második szentély lerombolása, 25 óra
- Gedalja böjtje (Jer 41,1–2; 2 Kir 25,25)
- jom kippur (Lev 16,29–31; 23,27–32; Num 29:7ff)
- tévét 10 (2 Kir 25,1–2, Jer 52,4ff; Ezek 24,1–2)
- sovavim tat
- zajin adar (adar 7: Mózes halála)
- Eszter böjtje (adar 13, vö. Eszter 4,16)
- elsőszülöttek böjtje (niszan 14)
- jom kippur katan (ros hodes előtti nap)

Drajvokhn

Három hét: gyászszokások: nem mondanak *Sehehejānu* áldást új dolgokra, nem borotválkoznak, nem kötnek házasságot, stb.

- (Szivan 6-7: savuot. Szivan 20-a.)
- Tamuz 17 böjt: napkeltétől sötétedésig „kisböjt”.
Első és második Templom falának lerombolása. 1492 spanyolországi kiűzetés. Stb. stb.
- *Drajvokhn* (három hét: בֵּין הַמְּצָרִים *bén ha-mecarim* 'a szorongattatások között').
Különleges szombatok: a *haftara* (1) Jer 1,1–2,3. (2) Jer 2,4–3,4. (3) Jes 1,1–27.
- *Najn tég* (kilenc nap): áv 1-től szigorúbb megkötések, húsfogyasztás tilalma.
- Av 9: *tisa be-áv*: 25 órás böjt.
- (Av hó 15-e.)
- Hét szombat = hét vigasztaló *haftara*:
Tisa be-av után: *Sabbat nahamu* (Jes 40,1–26) „Vigasztaljátok a népemet...”

Tisa be-av

- áv 9 / tisa be-av (Jer 52,12–13): első és második szentély lerombolása
- 25 órás böjt
- Előtte: főtt tojás, hamu, csendes étkezés utáni ima.
- Földön ülünk, munkától tartózkodni.
- Tóra-tanulás tilalma; halvány fények; parokhet eltávolítása;
- Ekha (Siralma = Jeremiás siralmi) olvasása.
Kinnot: középkori gyászköltemények (például Jehuda Halevi).
- Tfilin csak délután.

További börtök

- közösségi katasztrófák
- magánbörtök
- jorcajt
- esküvő előtt
- rossz álom
- leejtett Tóra-tekercs

Az öt megilla (tekercs) (összefoglalás)

<i>Pészah</i>	<i>Sir ha-sirim</i> = Énekek éneke
<i>Savuot</i>	Rut
<i>Tisa be-av</i>	<i>Ékha</i> = Siralmak
<i>Szukot</i>	<i>Kohelet</i> = Prédikátor
<i>Purim</i>	Eszter

Tu be-av = av hó 15-e

- „Zsidó Valentin-nap”
- Nagyon új szokás:
- Misna Taanit 4,8:

Rábán Simon ben Gámliel azt mondta: nem volt még olyan ünnep Izraelben, mint Áv hónap tizenötödike és Jom Kipur, amikor Jeruzsálem lányai kivonultak kölcsönzött fehér ruhában, hogy ne bántódjék meg, akinek erre nem telik. Ruháikat megtisztítják. Jeruzsálem lányai a szőlőlugasokba mennek és ott táncot lejtenek. Mit mondanak? Ifjú, nézd mit látnak szemeid! Ne a szépséget figyeld, hanem a családot: „Hazugság a kellem, és hiábavalóság a szépség, asszony ki istenfélő az dicsértessék” (Péld 31, 30). Azt is mondták: „Adjatok neki kezei gyümölcséből és dicsérjék őt a kapukban tettei” (u.o.). És azt is mondták: „menjetek ki és nézzétek, Cion lányai, Salamon királyt a koszorúban, mellyel megkoszorúzta őt az anyja, nászának napján, lelke örömének napján” (Én 3, 11). „Nászának napja”: Ez a Tóraadás. „Lelke örömének napja”: ez a szentély felépülésének napja. Épüljön fel mihamarább, napjainkban, ámen.

(Uri Asaf fordítása, <https://szombat.org/hagyomany-tortenelem/misna-magyarul-taanit-4>)

Elul és a félelmetes napok

Elul hónap és a tesuva

Megtérés: bűnös életmódot folytató zsidó visszatér a Tóra szerinti élethez.
Betérés: nem zsidó zsidóvá válik.

Tesuva / tsuva (modern izraeli) / tsüve (jiddises) / tsuvó (askenázi) תשובה

- Bűnök megvallása, megtérés a bűnös életmódtól, visszatérés a vallásos értékekhez, életformához.

- Elul hónap mint a tesuvára (megtérés, bűnbánat) fokozottan alkalmas időszak

„amikor a király a mezőn van” (könnyű hozzámenni)

Notarikon: bibliaértelmezési technika, mondat első betűinek összeolvasása, mintha rövidítés volna.

אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי = אֵלּוּל *A kedvesemé vagyok, és kedvesem az enyém* (Énekek éneke 6,3)

→ ros hasana és a tíz bűnbánó nap (tisri hó 1 – 10)

→ jom kippur (csúcsa: neila ima) (+ még lehetőség hosana rabbáig, sőt utána is)

- „Rabbi Eliezer mondja: (...) Térj meg egy nappal halálod előtt!” (Misna Avot 2,10) → minden nap

Elul hónap

A bűnbánás hónapja:

- Sófár-fúvás a hétköznapi reggeli imában
- Szelihot / szlikhesz / סליחות:
  - Szefaradi közösségekben: egész hónapban
  - Askenazi közösségekben: az utolsó héten
- Lelki felkészülés az őszi ünnepekre

Sófár

- Kos (vagy más, kóser állat) szarvából.
- Biblia: nép összehívása, ellenség megfélemlítése (vö. Jerikó ostroma).
- Ókor: böjtnapok, újhold és a jovel év kihirdetése.
Hérem (kiközösítés) kihirdetése.
Elijahú próféta sófárfúvással jelzi majd a messiás eljövetelét.
- Bűnbánati időszakban, elul 1-től jom kippur végéig:
a megtérésre szólít fel.
- Három „hang”: *tekia* (1 hosszú), *sevarim* (3 rövid), *terua* (9 szaggatott).

Az őszi ünnepek ritmusa

- Elul hónap
- Tisri 1-2   ros hasana
- Tisri 3   Gedalja böjtje

Tíz bűnbánó nap

Sabbat suva: a megtérés szombatja (haftara: Hos 14,2–10, Joel 2, 15-27)

- Tisri 10   jom kipur
- Tisri 15-22/23   szukkot és hosana rabba, smini aceret, szimhat tora

Ros hasana és jom kippur

Ros hasana

- יום תרועה *jom terua* 'a kürtfúvás [harsonariadás] napja'

Num 29, 1–6: A **hetedik hónapban**, a **hónap elsején** **szent gyülekezés** legyen nálatok; semmi szolgai munkát ne végezzetek, a **harsonariadás napja** legyen az nektek. És készítsetek égőáldozatot kellemes illatul az Örökkévalónak: egy fiatal tulkot, egy kost, hét egyéves juhot, épeket. És ételáldozatuk gyanánt lánglisztet, elegyítve olajjal, három tizedet a tulokhoz, két tizedet a koshoz; és egy tizedet egy juhhoz, a hét juhhoz. És egy kecskebakot vétekáldozatnak, hogy engesztelést szerezzen értetek. Az újhold égőáldozatán és annak ételáldozatán kívül, meg az állandó égőáldozaton és ételáldozatán kívül, és italáldozatukat rendeletük szerint, kellemes illatul, tűzáldozat az Örökkévalónak.

- ראש השנה *ros hasana* 'az év feje'
- יום הדין *jom ha-din* 'az ítélet napja'
- יום הזיכרון *jom ha-zikaron* 'az emlékezés napja'

Ros hasana – a Héber Bibliában

- Lev 23,23–25: *És szólt az Örökkévaló Mózeshez, mondván: Szólj Izrael fiaihoz, mondván: A hetedik hónapban, a hónap elsején legyen számotokra szombati nyugalom, a harsonariadás emléke, szent gyülekezés. Semmi szolgai munkát ne végezzetek és áldozatok tűzáldozatot az Örökkévalónak.*
- Zsolt 81,4–5: *Fújjátok újholdkor a harsonát, holdtöltekor, ünnepünk napjára. Mert törvény az Izrael számára, rendelete Jákob Istenének;*

Ros hasana – a Héber Bibliában

Neh 8,1–10: Akkor egybegyűlt az egész nép, mint egy ember, a víz kapuja előtt levő térre és mondták Ezárnak, az írástudónak, hogy hozza el Mózes tanának könyvét, amelyet az Örökkévaló megparancsolt Izraélnek. És elhozta Ezra pap a tant a gyülekezet elé, melyben volt férfi és asszony, mindenki, ki értelmes volt, hogy ráhallgasson, **a hetedik hónap első napján**. És **felolvasott belőle** a víz kapuja előtt levő téren virradattól a nap feléig a férfiak és az asszonyok és az értelmesek előtt és az egész nép füle figyelt a tan könyvére. És ott állt Ezra, az írástudó, egy faemelvényen, melyet a dologra készítettek, s mellette állott Mattitja, Sémá, Anája, Urija, Chilkíja és Máaszéja a jobbán; baljáról pedig Pedája, Misáél, Malkíja, Chásúm, Chasbaddána, Zekharja, Mesullám. És fölnyitotta Ezra a könyvet az egész nép szeme láttára, mert az egész népen fölül volt; s amint fölnyitotta, fölállott az egész nép. És áldotta Ezra az Örökkévalót, a nagy Istent; és felelt az egész nép: Ámen, Ámen, kezeik fölemelésével, és meghajoltak és leborultak az Örökkévaló előtt arccal a földre. Jésúa pedig és Báni, Sérébja, Jámín, Akkúb, Sabbetáj, Hódija, Máaszéja, Kelíta, Azarja, Józábád, Chánán, Pelája a leviták értelmezték a népnek a tant, míg a nép álltában maradt. És fölolvastak a könyvből, Istennek tanából világosan és értelmet adva, és így értelmezték a felolvasottat. És mondta Nechemja, az a tirsáta, meg Ezra pap, az írástudó, és a leviták, akik a népnek értelmezték, az egész népnek: **Ez a nap szent az Örökkévalónak, a ti Istenteknek, ne gyászoljatok és ne sírjatok** – mert sírt az egész nép, midőn hallották a tannak szavait. És mondta nekik: **Menjetek, egyetek kövér ételeket s igyatok édes italokat**, s küldjete ajándékokat annak, akinek nincsen előkészítve; mert **szent e nap az Urunknak** és ne búsuljatok, az Örökkévalóban való öröm a ti erősségetek. (...)

Ros hasana

- יום תרועה *jom terua* 'a kürtfúvás napja'
- ראש השנה *ros hasana* 'az év feje'

„A hetedik hónap elsején” → tisri 1 → tisri 1 és 2 („hosszúnap” → jom kippur)

A rabbinikus irodalomban: Misna RH 1:1-2 – egyike a négy újévnek.

- יום הדין *jom ha-din* 'az ítélet napja'
- יום הזיכרון *jom ha-zikaron* 'az emlékezés napja'

Négy újév: *niszán* 1, *elul* 1, *tisri* 1, *sevát* 15

Misna Ros ha-sana 1:1

אַרְבַּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים הֵם. בְּאַחַד בְּנִיטָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַלְכִים וְלְרֹגְלִים. בְּאַחַד בְּאַלּוּל רֹאשׁ
הַשָּׁנָה לְמַעֲשֵׂר בְּהֵמָה. רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמְרִים, בְּאַחַד בְּתִשְׂרִי. בְּאַחַד בְּתִשְׂרִי רֹאשׁ
הַשָּׁנָה לְשָׁנִים וְלְשִׁמְטִין וְלִיּוֹבְלוֹת, לְנִטְיַעָה וְלִירְקוֹת. בְּאַחַד בְּשֶׁבֶט, רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְאֵילָן,
כְּדַבְּרֵי בֵּית שַׁמַּי. בֵּית הַלֵּל אוֹמְרִים, בְּחַמְשָׁה עָשָׂר בּוֹ

Négy újév van: *niszán* hónap első napján a királyok és az ünnepek [a három zarándokünnep: *peszah*, *savuot*, *szukkot*] újéve. *Elul* hónap első napján az állatok tizedének újéve – R. Eliezer és R. Simon szerint *tisri* hónap első napján. *Tisri* hónap első napja az évek újéve, a szombatévek és a jovél-évek kezdete, a vetés és a termények újéve. *Sevat* hónap első napja a fák újéve – Sammai iskolája szerint. Hillél iskolája szerint *sevat* hónap 15-e [a fák újéve].

Ros hasana

- יום תרועה *jom terua* 'a kürtfúvás napja'
- ראש השנה *ros hasana* 'az év feje'
- יום הדין *jom ha-din* 'az ítélet napja'

Misna RH 1:2: *ros há-sáná napján minden ember a világon elvonul előtte, mint a nyáj a gazdája előtt, ahogy zsoltárban írva van „Ő alkotta mindnyájuk szívét, és érti minden cselekedeteiket” (Zsolt 33).*

- יום הזיכרון *jom ha-zikaron* 'az emlékezés napja'

Aqedat Jichak: Izsák megkötözése / feláldozása (Gen 22)

Ros hasana: mint a világ „születésnapja”, emlékezés (az ember) teremtésére.

Ros hasana

A zsinagógában:

- Sófár: kos, különféle hangok (tekia, sevarim, terua), összesen 30 hang. Tóraolvasás után, muszaf ismétlésekor, ima végén – 100 hang.
- Liturgia: különleges „nagyünnepi” dallam, nincs Hallel (mert nem örömnep)
- *U-netane tokef* (וַנְתַּנֶּה תְּקֵרָה, 10-11. század): Legenda: Mainz-i Amnon mártírhalála után Mesulam ben Kalonymos álmában.
- *Avinu malkenu* (אָבֵינוּ מַלְכֵנוּ 'atyánk, királyunk').
- Muszaf: *malkhujot, zikhronot, sofarot* (RH 4:5-6, RH 16a)
- Fehér szín: kitli (hallotti ruha)
és fehér textíliák (*parokhet, kaporet, mantel* = Tóra-köpeny).

Ros hasana

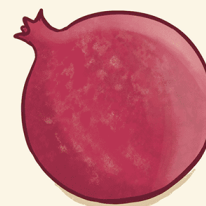
A zsinagógán kívül:

- Kerek barhesz.
- Alma és barhesz mézbe mártva.
- *Szimanok*:
szimbolikus ételek.

Rosh Hashanah

Pomegranates
(Celebration of new and unusual experiences)

Green beans
(Hope for a fruitful year)

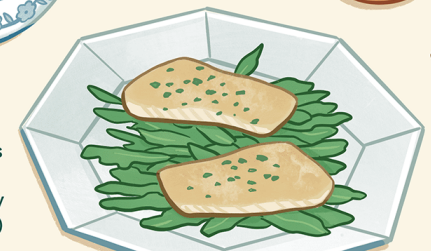

Carrots
(Desire for increased blessings)

Honey
(A good and sweet new year)

Fish
(Awareness of God and opportunity to do good)

the

Ros hasana

A zsinagógán kívül:

- Jókívánságok, üdvözlőlapok
- Üdvözlés:

Sana tova!

A git jor!

'Jó évet!'

Sana tova u-metuka!

'Jó és édes évet!'

Le-sana tova tikkatev / tikkatevi / tikkatevu 'Jó évre írass be!'

(röviden: le-sana tova! → lö-sono tajvo!)

לשנה טובה

זאָל גאָט פּערשרייבן דיר אַ צונד
אין בוך פון לאַנגעס-לעבען,
און בענשען זאָל ער אונזער בונד
און גליק און פּרייד אונז געבען!

לשנה טובה תְּשִׁילֶךָ.

H. GOLDBERG

Ros hasana – a *taslikh*-szertartás

A zsinagógán kívül:

- Taslikh (תּוּשֵׁלִיחַ): Mikha 7,19: „Újra fog nekünk irgalmazni, lenyomja bűneinket – és bedobod a tenger mélységébe mind a vétkeiket.”

Taslikh:
természetes
víznél

Tíz bűnbánó nap

félelmetes napok

עשרת ימי תשובה *aszeret jemé tesuva*

- Üdvözlés: חתימה טובה! *hatima tova!* 'jó bepecsételtetést!'
- Liturgiai változások:
Smone eszrében, Avinu malkenu minden nap, szelihot hajnalban.
- Gedalja böjtje (tisri 3-án).
- *Sabbat suva / sabsesz süve*: a bűnbánat/megtérés szombatja
  - Haftara: Hosea 14, 2–10 (és, askenázi közösségekben, Joel 2, 11–27);
  - a rabbi egyik hagyományos dróséja, a *sabbat hagadol* mellett.

Gedalja börtje

- 2 Kir 25, 25–26: *És történt a hetedik hónapban, eljött Jismáél, Netanja, Elisámá fiának a fia, a királyi magzatból való, meg tíz ember ő vele és **leütötték** Gedaljáhút, úgy hogy **meghalt**, meg a Jehudabelieket is és a kaldeusokat, kik vele Micpában voltak. Erre fölkeltek az egész nép aprajától nagyjáig, meg a seregvezérek és Egyiptomba mentek, mert féltek a kaldeusoktól.*
- Jer 41, 1–2: *És volt a hetedik hónapban, eljött Jismaél, Netanja, Elisámá fiának fia, a királyi magzatból és a király nagyjai közül való, és tíz ember ővele, Gedaljáhúhoz, Achikám fiához Miczpába, és együtt ettek ott kenyeret Miczpában. És fölkeltek Jismaél, Netanja fia meg a tíz ember, akik vele voltak és karddal **leütötték Gedaljáhút**, Achikám Sáfán fiának fiát, és **megölte őt**, akit Babel királya az ország fölé rendelt.*

Tíz bűnbánó nap עשרת ימי תשובה *aszeret jemé tesuva*

- Kapparot: kakas vagy tyúk vagy pénz „a bűneinkért”.
(régóta ellentmondásos a megítélése)
- Erev jom kippur:
  - Sok férfi mikvébe megy
  - Szeuda mafszeket („záró étkezés”)

Jom kippur יום כיפור /

jom ha-kippurim יום הכיפורים

- *Engesztelőnap*, szó szerint: az engesztelés napja. Jiddisesen *jankiper*.
- „Hosszúnap” (Gen. Rabba 2:3)
- Végső bepecsételtetés → üdvözlés: *gmar hatima tova!*

- Lev 16,30:

Mert ezen a napon szerez engesztelést értetek, hogy megtisztítson benneteket; minden vétkeitektől megtisztultok az Örökkévaló színe előtt.

Jom kippur יום כיפור /

יום הכיפורים jom ha-kippurim

- Lev 16,1–34: *És szólt az Örökkévaló Mózeshez, Áron két fiának halála után, mikor közeledtek az Örökkévaló színe elé és meghaltak. (...) ne menjen be minden időben a szentélybe, a kárpiton belül, a födél elé, mely a ládán van, hogy meg ne haljon, mert a felhőben jelenek meg a födél fölött. (...) Ezzel menjen be Áron a szentélybe; egy fiatal tulokkal vétekáldozat gyanánt, meg egy kossal égőáldozat gyanánt. Szent lenköntöst öltson föl, lennadrág legyen testén: lenövvel övezkedjék, lensüveget tegyen föl, szent ruhák ezek, fürössze meg testét vízben és öltse fel azokat. (...)*

Jom kippur יום כיפור /

יום הכיפורים jom ha-kippurim

Lev 16,1–34: (...) Izrael fiainak községétől pedig vegyen két kecskebakot vétekáldozat gyanánt és egy kost égőáldozat gyanánt. És áldozza föl Áron a vétekáldozatra való tulkot, mely az övé és szerezzen engesztelést önmagáért és házáért. Azután vegye a két bakot, állítsa azokat oda az Örökkévaló színe elé, a gyülekezés sátrának bejáratához. És vessen Áron a két bakra sorsot, egyik sors legyen; az Örökkévalóé, a másik sors; Azázelé. (...) Azután áldozza fel Áron a vétekáldozatra való tulkot, mely az övé és szerezzen engesztelést önmagáért és házáért; vágja le a vétekáldozatra való tulkot, mely az övé. Vegyen teli serpenyővel izzó parazsat az oltárról, az Örökkévaló színe előtt, és teli markával finom fűszeres füstölőszert és vigye be a kárpiton belül; (...)

Jom kippur יום כיפור /

יום הכיפורים jom ha-kippurim

Lev 16,1–34: (...) 29. És legyen nektek örök törvényül: a **hetedik hónapban, a hónap tizedikén sanyargassátok magatokat, semmi munkát se végezzetek**, a bennszülött és az idegen, aki tartózkodik köztetek. Mert **ezen a napon szerez engesztelést értetek**, hogy megtisztítson benneteket; minden vétkeitektől megtisztultok az Örökkévaló színe előtt. **Szombatok szombatja** legyen az nektek, sanyargassátok magatokat; örök törvény ez. És szerezzen engesztelést a pap, akit fölkennek és akit fölavatnak, hogy pappá legyen atyja helyett; és öltse fel a lenruhákat, a szent ruhákat. És szerezzen engesztelést a szentély szentségéért, a gyülekezés sátráért és az oltárért szerezzen engesztelést; meg a papokért és a gyülekezet egész népéért szerezzen engesztelést. Legyen ez nektek örök törvényül, hogy engesztelést szerezzenek Izrael fiaiért, minden vétkeik miatt, egyszer az évben. És úgy cselekedett, amint parancsolta az Örökkévaló Mózesnek.

Jom kippur יום כיפור /

יום הכיפורים jom ha-kippurim

- Lev 23,26–32: És szólt az Örökkévaló Mózeshez, mondván: Bizony, e **hetedik hónap tizedikén** engesztelés napja van, szent gyülekezés legyen nálatok, sanyargassátok magatokat és áldozatok tűzáldozatot az Örökkévalónak. **Semmiféle munkát he végezzetek** ugyanezen a napon, mert engesztelés napja az, hogy engesztelést szerezzen értetek az Örökkévaló, a ti Istenetek színe előtt. Mert minden személy, aki nem sanyargatja magát ugyanezen a napon, írtassék ki az ő népéből. És minden személy, aki bármely munkát végez ugyanezen a napon, ki fogom irtani azt a személyt népe köréből. Semmiféle munkát ne végezzetek, örök törvény az nemzedékeiteken át minden lakóhelyeiteken. Szombatok szombatja az nektek, sanyargassátok magatokat; a hónap kilencedikén este, estétől estig üljétek meg ünnepeteket.

Jom kippur יום כיפור /

יום הכיפורים jom ha-kippurim

- Num 29,7–11: És **tizedikén ennek a hetedik hónapnak szent gyülekezés legyen nálatok, sanyargassátok magatokat, semmi munkát ne végezzetek.** Mutassatok be égőáldozat gyanánt az Örökkévalónak kellemes illatul: egy fiatal tulkot, egy kost, hét egyéves juhot, épek legyenek nálatok. És ételáldozatuk gyanánt lánglisztet, olajjal elegyítve, három tizedet egy tulokhoz, két tizedet egy koshoz; egy-egy tizedet egy juhhoz, a hét juhhoz. Egy kecskebakot vétekáldozatnak; az engesztelés vétekáldozatán kívül és az állandó égőáldozaton és ételáldozatán, meg italáldozataikon kívül.

Jom kippur / jom ha-kippurim

Halakha:

- A test és a lélek sanyargatása: tilos (1) evés-ivás, (2) mosakodás, (3) olajjal kenés, (4) bőrcipő hordása, (5) házastársi (szexuális) kapcsolat.
- *Sabbat sabbaton* („szombatok szombatja”): szombatra is eshet jk-i böjt.
- Bocsánatkérés: előbb felebaráttól kell, utána lehet csak Istentől.

Szokások:

- fehér
- kitli
- halottakról megemlékezni (kever ovesz / kever avot)

szegfűszeg almába szúrva

Jom kippur

Liturgia:

- *Kol nidre*: jom kippur előestéjén maariv, ill. fogadalmak feloldozása.
- Bűnbánások
- *Avinu malkenu*
- Tóraolvasás: 6 személyt hívnak fel (Lev. 16); maftir (Num. 29:7–11)
Minhakor is van tóraolvasás + maftir (Jónás könyve)
- Szentély liturgiája – *Alenu lesabeah*: leborulás
- *Mazkir / jizkor*: halottakra való emlékezés (évente négyszer)
- Ötödik ima: neila („a kapuk zárása”). A végén: sófárfúvás

Szukkot és smini aceret

Szukkaépítés: a jom kippur utáni napokban

Szukkot / szükesz / סוכות sátoros ünnep

Lev 23, 33–44: És szólt az Örökkévaló Mózeshez, mondván: Szólj Izrael fiához, mondván: **Tizenötödik napján a hetedik hónapnak sátrak ünnepe** legyen **hét napig** az Örökkévalónak. **Az első napon szent gyülekezés, semmi szolgai munkát ne végezzetek.** Hét napig áldozatok tűzáldozatot az Örökkévalónak. A **nyolcadik napon szent gyülekezés** legyen nálatok és áldozatok tűzáldozatot az Örökkévalónak; **záró ünnep** az, semmi szolgai munkát ne végezzetek. Ezek az Örökkévaló ünnepei, amelyeken hirdessetek szent gyülekezéseket, áldozván tűzáldozatot, vágóáldozatot és italáldozatot; minden napét a maga napján. Az Örökkévaló szombatjain kívül és adományaitokon kívül, meg minden fogadalmaitokon kívül és minden önkéntes adományaitokon kívül, melyeket adtok az Örökkévalónak. (...)

Szukkot / szükesz / סוכות sátoros ünnep

Lev 23, 33–44: (...) Bizony, **tizenötödik napján a hetedik hónapnak**, midőn **betakarítjátok az országnak termését**, ünnepeljétek az Örökkévaló ünnepét **hét napig**; **az első napon nyugalom és a nyolcadik napon nyugalom**. Vegyétek magatoknak az **első napon díszes fa gyümölcsét, pálmaágakat, sűrű lombú fának ágát és patakmenti fűzfaágakat**, és örvendezzettek az Örökkévaló, a ti Istenetek színe előtt hét napig. Ünnepeljétek azt ünnepül az Örökkévalónak hét napig az évben; örök törvény az nemzedékeiteken át, a hetedik hónapban ünnepeljétek azt. **Sátrakban lakjatok hét napig**, minden bennszülött Izraelben lakjék sátrakban. Hogy megtudják nemzedékeitek, hogy sátrakban lakattam Izrael fiait, midőn kivezettem őket Egyiptom országából; én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenetek. És elmondta Mózes az Örökkévaló ünnepeit Izrael fiainak.

Szukkot / szükesz / סוכות

Num 29, 39: Ezeket készítsétek el az Örökkévalónak ünnepeteiken; fogadalmaitokon, önkéntes adományaitokon kívül, égőáldozataitok, ételáldozataitok, italáldozataitok és békeáldozataitok szerint.

Num 29, 12–38: És **tizenötödik napján a hetedik hónapnak**, **szent gyülekezés** legyen nálatok, **semmi szolgai munkát ne végezzetek**, üljetek **ünnepet** az Örökkévalónak hét napig. És mutassatok be égőáldozatot kellemes illatú tűzáldozat gyanánt az Örökkévalónak: **tizenhárom** fiatal tulkot, két kost, tizennégy egyéves juhot, épek legyenek. És ételáldozatuk gyanánt lánglisztet, elegyítve olajjal, három tizedet egy tulokhoz, a tizenhárom tulokhoz, két tizedet egy koshoz, a két koshoz; és egy tizedet egy juhhoz, a tizennégy juhhoz. Egy kecskebakot vétekáldozatnak az állandó égőáldozaton, ételáldozatán és italáldozatán kívül.

A **második napon** pedig **tizenkét** fiatal tulkot, két kost, tizennégy egyéves juhot, épeket (...) A **harmadik napon** pedig **tizenegy** tulkot (...) A **negyedik napon** pedig **tíz** tulkot (...) (...) (...) A **nyolcadik napon** pedig **záró ünnep** legyen nálatok, **semmi szolgai munkát ne végezzetek**. És mutassatok be égőáldozatul (...)

Szukkot / szükesz / סוכות sátoros ünnep

- Tisri 15-től 7/8 napos ünnep, majd smini aceret.
- *Par excellence* „ünnep” (חג). זמן שמחתנו *zman szimhatenu* „örömünk ideje”
- Zarándokünnep:

természeti, mezőgazdasági, történelmi és teológiai jelentésréteg:

- ősz, őszi napforduló (az év „kimenetelének, fordulásának ideje”)
- a betakarítás ünnepe (חג האסיף *hag ha-aszif*)
(vö. Exod 23,16; Exod 34,22; Deut 16,13)
- megtisztulás, isteni gondviselés
- történelem: emlékezés a sivatagi vándorlásra

- első nap: jom tov
(diaszpóra: második is)
- hol ha-moed = félünnep
- nyolcadik nap: jom tov
(diaszpóra: kilencedik is)

Szukkot / szükesz / סוכות סוכות

- két micva:
  1. sátorban lakni: szukka / szüke סוכה
  2. Négy fajta
- „sátorban” (szüke) lakozás
  - „Ideiglenes lakás”: evés, (valamint lehetőség szerint) alvás.
  - A sátor paraméterei: oldalai, magassága.
  - *Uspizin* (hét vendég) a sátorban.

Szukka

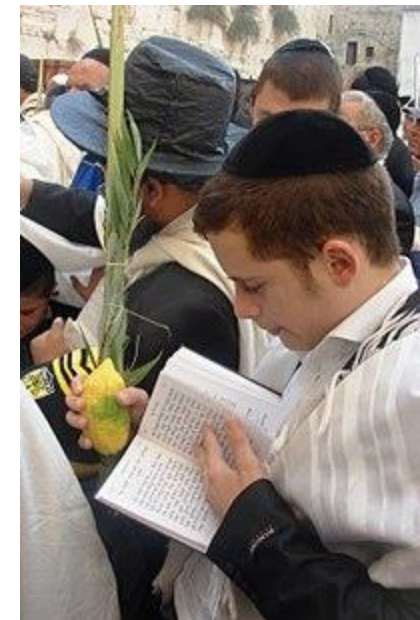
- A lényeg: a *szkhakh* (סֻכָּה)
- Tető: természetes eredetű, elég sűrű, de a réseken keresztül látni kell az eget, csillagokat.

Szukkot / szükesz / סוכות

- ארבעת המינים (ארבעה מינים) *arbaa minim*: négy fajta (növény)
- Lulav (pálmaág), etrog (citrus), hadasz (mirtuszág), arava (fűzfa)
- Szombaton nem. Első nap tórai, utána hosana rabbáig rabbinikus.
- *Eszreg noch szükesz* (etrog szukkot után = eső után köpönyeg)
- „Rázni” kell, áldásmondás után, pl. Hallel-mondás közben.

Szukkot / szükesz / סוכות

Köszönés (mint más ünnepnapon is):

hag szameah חג שמח 'vidám ünnepet'

Liturgia:

- Hosanot (הושענא): különböző minhágok, hogy melyik nap melyik.
- Hallel: Ps. 113-118.
- Muszaf: minden nap eltérő a szentélybeli áldozatra utaló rész.
- Dührenolás / papi áldás: Num. 6:24–26
- Hol ha-moed szombatján: *Kohelet* (Prédikátor) olvasása.

Szukkot félünnepe *hol ha-moed* חול המועד

- Izrael: tisri 16-tól 5 nap + hosana rabba
  Diaszpóra: tisri 17-től 4 nap + hosana rabba
- Mit szabad, mit tilos? Nincs munkatiltalom, de mégse végezzünk munkát...
- Köszönés (szefardi → izraeli szokás):
    moadim le-szimha מועדים לשמחה 'ünnepek öröme'
- *Szimhat bét ha-soeva* „a vízöntés örömnünnepe”: ókori szokás újraélesztve.
- Liturgia: Hallél, tóraolvasás, muszaf, hosanot. Dührenolás. Tfillin?
- Hol ha-moed szombatján: *Kohelet* (Prédikátor) olvasása.
- Szukkában lakozás (evés, alvás) tórai, lulavlengetés rabbinikus micva.

Mi tórai, mi rabbinikus?

Lev 23: 39. Bizony, **tizenötödik napján a hetedik hónapnak**, midőn betakarítjátok az országnak termését, ünnepeljétek az Örökkévaló ünnepét hét napig; az **első napon nyugalom** és a **nyolcadik napon nyugalom**. 40. Vegyétek magatoknak az első napon díszes fa gyümölcsét, pálmaágakat, sűrű lombú fának ágát és patakmenti fűzfaágakat, és örvendeztetek az Örökkévaló, a ti Istenetek színe előtt hét napig. 41. Ünnepeljétek azt ünnepül az Örökkévalónak hét napig az évben; örök törvény az nemzedékeiteken át, a hetedik hónapban ünnepeljétek azt. 42. Sátrakban lakjatok hét napig, minden bennszülött Izraelben lakjék sátrakban. 43. Hogy megtudják nemzedékeitek, hogy sátrakban lakattam Izrael fiait, midőn kivezettem őket Egyiptom országából; én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenetek.

	7. hó 15. nap = 1. nap	2. nap – 7. nap	8. nap
Munkatilalom	tórai (23, 39)	—	tórai (23, 39)
Lulavlentetés	tórai (23,40)	rabbinikus	—
Sátorban lakás	tórai (23,42)	tórai (23,42)	diaszpórában

Hosana rabba

הוֹשַׁעֲנָא רַבָּא

Tisri 21: hol ha-moed utolsó napja, de mégis több.

- Hosánót végén végén a fűzfaágról a levelek leverése.

- Halel, tóraolvasás.
- Muszaf, hosanot.
- Az „ítélet napja”.

Smini aceret

שמיני עצרת

„a nyolcadik nap ünnepe”

- Num 29,35: „A **nyolcadik** napon **záró** ünnepi összejövetel legyen nektek, semmi munkát és dolgot ne végezzetek.”
- Szukkot után közvetlenül = szukkot 8. napja: tisri 22.
(azaz szukkot utolsó napja, de egyben önálló ünnep is)
- Jom tov: munkaszünet, mint a többi zárándokünnepen.
- Ima az esőért (*tefillat gesem*)
- Mazkir / jizkor (egyike a négy alkalomból az év során, amikor ima a halott rokonokért: pészah 8. napja, savuot 2. napja, jom kippur, smini aceret.)

Szimhat tora שְׁמֵחַת תּוֹרָה „a Tóra örömnépe”

- Tisri 23-a: az éves (!) Tóra-olvasási ciklus befejezése és újrakezdése.
- Kialakulása (Babilónia, gaoni kor): smini aceret 2. napja új jelentést kapott.
→ Izraelben, ahol nincs smini aceretnek második napja, ott egybeesik smini acerettel. (Legfeljebb „ünneplések” smini aceret kimenetelekor.)
- Jom tov: teljes értékű ünnep.
- Tóraolvasás: *Deuteronomium* vége: *hatan tora* חַתַּן תּוֹרָה
Genesis eleje: *hatan beresit* חַתַּן בְּרֵאשִׁית
- *Hakafot*: körbevonulnak és táncolnak a tóratekercsekkel. Cukorkák dobálása.

- A *hatan tora* előtti előtti utolsó alija: a gyermekek (→ mindenki) felhívása.
- (Nők és kiskorúak felhívhatók-e a Talmud szerint?)

Két összefoglaló dia

A zarándokünnepek jelentésrétegei

	PESZAH	SAVUOT	SZUKKOT
<i>természet</i>	teliholdkor: tavaszi napéjegyenlőség, a tavasz kezdete	(késő tavasz)	teliholdkor: ősz napéjegyenlőség, az ősz kezdete
<i>mezőgazdaság</i>	korai aratás	aratás	begyűjtés
<i>történelem</i>	kivonulás	tóraadás (posztbiblikus)	pusztai vándorlás
<i>teológia</i>	megváltás	kinyilatkoztatás	gondviselés

Az öt megilla (tekercs) (összefoglalás)

<i>Pészah</i>	<i>Sir ha-sirim</i> = Énekek éneke
<i>Savuot</i>	Rut
<i>Tisa be-av</i>	<i>Ékha</i> = Siralmak
<i>Szukot</i>	<i>Kohelet</i> = Prédikátor
<i>Purim</i>	Eszter

Feladat a következő hétre

Feladat a következő hétre

- Holnap reggelig felkerül egy teszt a Teamsbe.
- Max. 10 pont = a félév végi jegy 5%-a.
- Leadás a Teamsen belül.
- Határidő: április 14., szerda éjfél (23:59).

*Köszönöm a figyelmet,
viszlát jövő csütörtökön!*